

A dualizmus időszakának erdész polihisztorja

Fekete Lajos akadémikus élete és munkássága

Nem könnyű feladat monográfiát írni, főleg a dualizmus időszakának erdész polihistoráról, aki szerteágazó tudományos munkásságot fejtett ki, ugyanakkor a selmeci akadémiához kötődött igazgató-tanári életpályája viszonylag csendes mederben folyt, mely a maga teljességében a szakmabeliek és a szakmatörténeti kutatók előtt is hosszú időn keresztül rejtve maradt.

E nem könnyű feladat elvégzésére vállalkozott két soproni egyetemi oktató, *prof. dr. Bartha Dénes* és *dr. Bende Attila*, amikor személyes küldetést is teljesítve, évszázados mulasztást pótolva, megírták a *Fekete Lajos* (1837–1916) erdész polihisztor, akadémikus életéről és munkásságáról szóló, tudományos alapossággal összeállított, nagyalakú tanulmánykötetet.

A könyv 5 nagyobb fejezetből áll, ennek keretében 1378 jegyzetelt forráshivatkozás mellett megismerhető Fekete Lajos erdélyi unitárius családi származása, selmeci akadémiai/főiskolai tanári és erdészeti oktatási, valamint erdészeti kísérletügyi ténykedése, illetve a selmecbányai polgári létben-elitben betöltött kiemelkedő közéleti szerepvállalása.

A szerzők közreadják Fekete Lajos publikációinak terjedelmes jegyzékét és beszédeit is. Mindezek alapján megállapítható, hogy Fekete Lajos a magyar nyelvű erdészeti oktatás és szaknyelv megteremtője, az erdészeti kísérletügy pionírja és az erdészeti tudomány mindmáig legtermékenyebb szakírója volt.

Rá igaz volt a dendrológus megvalósult álma, ugyanis a honi fafajok köréből új taxonok köthetők a nevéhez. Tan- és szakkönyvein erdésznevezékek sokasága nőtt fel, ennek ellenére Fekete Lajos hosszú időn át az erdészeti oktatás kevésbé méltányolt, kiteljesedett szakmai életútjában csekély elismertségű, az utókor emlékezetében pedig haloványan élő közkatonája volt. A szerzőpáros az élénk adott Fekete Lajosról szóló monográfiával ezt a fájó űrt pótolta.

Tisztelet illeti a könyvíró-émlékkörző szerzőpárost, mindenekelőtt azért, hogy – erdőmérnökökről lévén szó, nemcsak a saját maguk, hanem – az erdész szakma utólagos, pótlólagos megbecsülését is kifejezve, az őt megillető, szakmai tiszteletre méltó helyre helyezték Fekete Lajost.

A tisztelet mellett köszönet is jár a szerzőpárosnak, hogy a selmeci akadémiai nagy tanárelődök szakmaisága és mindennapi ottani élete után érdeklődő közönséget megajándékoztak egy szép kiállítású, igényesen szerkesztett, gazdagon illusztrált, olvasmányos és a tudományos igényeknek megfelelő, a pillanatnyilag elérhető valamennyi forrásdokumentumra mérnöki alapossággal hivatkozó, hiánypótló kiadvánnyal.

Fekete Lajos életét meghatározta (a mindannyiunk által szeretett) Selmecbánya, az ottani erdőakadémiai oktatás és az erdészeti tudományos munka. E „szentháromság” jellemző a szerzőpárosra is, és ennek tudható be, hogy évszázados hallgatásból ők vállalkoztak a közel 500 oldalas monográfia megírására. Mondhatjuk azt is, hogy Fekete professzor úr a selmeci evangélikus temetőből őket hívta a „záróvizsgára”.

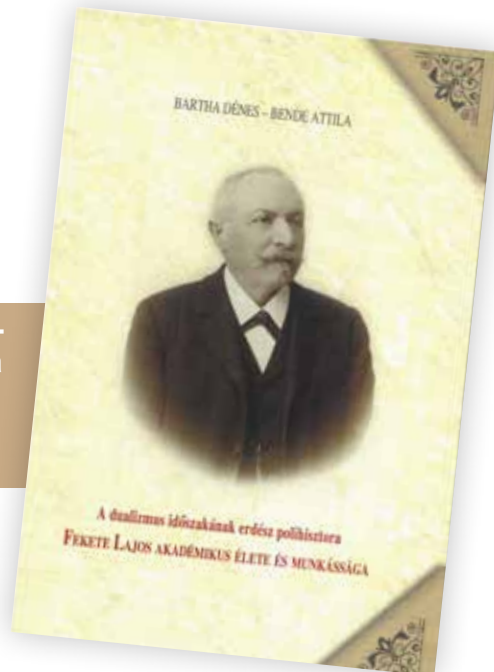
Jó szerencséje van annak, aki kézbe veheti a selmeci múltidézt is élénk adó, „*A dualizmus időszakának erdész polihisztorja – Fekete Lajos akadémikus élete és munkássága*” címet viselő, szép emlékkönyvet. A záróvizsga hibátlanul és nagyszerűen sikerült.

Most már egyre többen tudhatjuk, hogy Fekete Lajos sokat tett az erdészeti tudományáért, a Bartha Dénes–Bende Attila soproni egyetemi szerzőpáros pedig fáradhatatlanul mindent megtett azért, hogy ezt az eddig hálátlan utókor is lássa. Tisztelet és köszönet jár a szerzőknek az aprólékos és igényes emlékkörző, tudós munkálkodásért.

A kötet megrendelhető a szerzőknél (bartha.denes@uni-sopron.hu, bende.attila@uni-sopron.hu).

Vivat Academia! Vivant Professores!

Fricz-Molnár Péter
a. Selmeci Históriás

Barlai Ervin (1899–1967)

– MÁLLERD-idők – II.

Az előző részben Barlai szakmai és személyes életútja került bemutatásra. Az általa megálmodott MÁLLERD működéséről, értékeléséről jelentős számú írás, visszaemlékezés jelent meg, azonban összefoglaló, részletes tanulmány nem. Megkíséreljük a MÁLLERD megalakításának előzményeit tisztázni, mert igen tanulságos.

A 600/1945.M.E. földreformrendelet "A nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhöz juttatásáról" meghagyta az eredeti tulajdonban a 10 kh alatti erdőket, a 10–100 kh közötti erdőket – állami ellenőrzés mellett – községi tulajdonba adta, a 100 kh feletti erdőket pedig állami tulajdonba juttatta. A leendő új állami erdőket működtetni kellett, új erdészeti politikát kellett készíteni. Barlai Ervin részletes terveket készített az állami erdők szervezeti átalakításáról, felépítéséről, üzemi működésének feltételeiről, módjáról. Mindez 1945 tavaszán és nyár elején történt. Ez a megállapítás azért is érdekes, mert 1945. nyár végén kezdődött csak el nagy tömegben az erdők állami tulajdonba vétele, és ez a MÁLLERD 1946-os megalakulásához képest közel egy évvel előbb történt. Tehát már előre látta, hogy milyen problémák merülnek majd fel, és mi lesz a megoldás. 1945 nyarán elkészült Barlai a nagy munkával, amit megpróbált elfogadtatni. Fontos megemlítenünk, hogy legnagyobb segítőitársai *Magyar János* professzor és *Szedzerjei Ákos* voltak.

Meglepő, hogy tervét először *Szily Márton* és *Bidermann Imre* kisgazda képviselőknek mutatta meg. A képviselők azt ajánlották, hogy – a kitűnőnek talált – tervet nyújtsa be a Földművelésügyi Miniszternek. A miniszter azt válaszolta, hogy ilyen jó tervet még nem terjesztettek fel hozzá, és megbízta Barlait tervének kivitelezésére. Egyértelmű volt, hogy Barlai kihagyta, kikerülte az erdészeti osztályt azért, mert nem támogatták. Érdekes, hogy a későbbiekben szinte minden ágazattal könnyen meg tudott egyezni, csak saját kollégáival nem. Nem hittek az üzemelés sikerében.

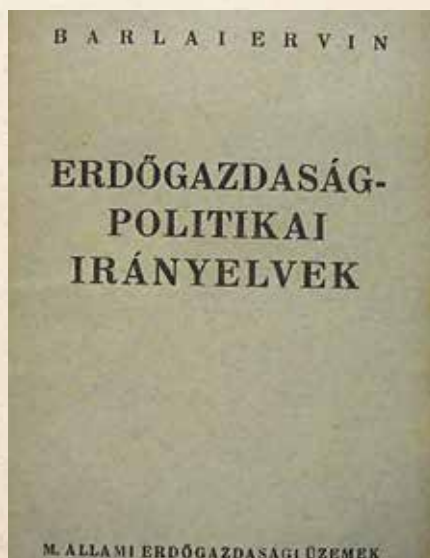
Az akkori állami erdészet havi költségvetéssel dolgozott, fel kellett terjeszteni tételesen, és az elfogadás után fizetett az állam. Feltehetőleg a politikusok rémálma lehetett egy többszörösére duzzadt államerdészet finanszírozása akkor, amikor a háborús károk felszámolását és az alapvető közellátást sem tudták megoldani. Barlai nagyon ügyesen lavírozott, pontosan ismerte a politikusokat, és mesterien kihasználta ellentéteiket, az erdész szakma érdekében. Egyszerűen kifejezve arról volt szó, hogy akkor működhet a MÁLLERD Barlai tervei szerint, ha nem kerül pénzbe, önfenntartó lesz az ágazat, és ellátja az országot az újjáépítéshez szükséges faanyaggal és tűzifával. Meglepő volt, hogy a hatósági feladatokat ellátó erdőfelügyelők és a járási vadászati felügyelők fizetését is vállalta Barlai. Érthető, hogy a pénzügy és a többi ágazat miatt lelkesedett a tervéért.

1945. szeptember 10-11-én, Budapesten, az FM-ben az erdőigazgatóknak tartott beszámolója különösen érdekes, mert itt szakembereknek ismertette a magyar erdészet legfontosabb feladatait és a távolabbi célokat is. Az 1946-ban kiadott „*Erdőgazdaság-politikai irányelvek*” című könyvének több alapgondolata már itt megfogalmazódott.

Mielőtt idéznénk Barlait, röviden bemutatjuk az 1945-ös év hangulatát és a kormány álláspontját az erdőkkel kapcsolatban. Mindezt jól tükrözi *Vásáry József* államtitkár rövid beszéde: „*Hallatlan felelősség van az erdőigazgató urakon. A kérdést nem lehet azzal elintézni, hogy nem lehet termelni, a lehetetlent is meg kell próbálni. Minden akcióképességünket a termelés szolgálatába kell állítani. Rendkívüli forradalmi időket élünk. Eleget kell tenni kötelességünknek. A következők lesznek az általános szempontok: mennyi az a terület, amit emberileg ki lehet termelni, mennyi az a faanyag, amit ki lehet termelni, hogy lehet megközelíteni, és milyen fakészletünk van. Abol nincs jelentkező a termelésre, ott magunknak kell átvenni a termelést.*” Az ország faanyagellátása volt a legfontosabb érdek, ennek kellett alárendelni az erdők állami tulajdonba vételét és az üzemeltetést is.

Ekkor már elkezdődött és teljes erővel folyt az erdők és a hozzájuk tartozó üzemek állami tulajdonba vétele. A következő idézetek már Barlai Ervintől valók: „*A birtokátvételt sürgősen be kell fejezni. Az az óhajom, hogy ezt az átvételt ne halasszuk okt. 31-ig, amíg a volt tulajdonosok jogai lejárnak, minden birtokot át kell venni.*” 1945. október 31-ig zömmel be is fejeződött az államosítás, de kisebb birtokok átvétele elhúzódott az év végéig. Az üzemi, vállalati termelés megszervezése volt a legnehezebb feladat. Barlai Ervin itt találta

a legtöbb akadályt, nehézséget. 1945-ig ugyanis az állami erdőigazgatóságok nagyrészt igazgatási funkciót láttak el (kivételek a kevés kincstári erdészet). „*Bejelentem, hogy a tervek szerint az erdőigazgatóságok az igazgatási teendők alól nagyrészt mentesítve lesznek, és üzemi szervvé alakulnak át. Az államerdészeti igazgatással az erdőfelügyelőségek fognak foglalkozni. Ne foglalkozzanak az erdőigazgatók adminisztrációval, hanem foglalkozzanak üzemszerű kezeléssel. Az egyik fő küzdelmünk és tervünk: az erdők üzemeltetése. Az üzemeltetéssel azt akarjuk elérni, hogy bizonyos önállóságot kapjon az erdészet, mégpedig azért, hogy kellő rugalmassággal intézhesse a maga dolgait. Kétmillió erdőbirtok születik meg szemünk láttára, fontos, hogy az ebből ránk hátrahagyott feladatnak meg tudjunk*

Erdőgazdaság-politikai irányelvek című könyvének címlapja

Barlai Ervin 1950 körül

felelni. Feltétlenül szükségesnek tartom, hogy üzemésítve legyenek az erdők.”

Az üzemésítés lényegéről, a MÁLLERD tervezett megalakulásáról így szólt: „Az államerdészet külön egyéni céggé alakul, Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemek címmel, és mint egyéni cég be lesz jegyezve a budapesti cégbíróságnál. Ez biztosítja önállóságát. Budapesten lesz az üzem központi igazgatása. 11 erdőigazgatóság lesz vidéken, és minden erdőigazgatósághoz 30–40 erdőgondnokság fog tartozni.” Részletesen kifejtette a központi igazgatóság 11 főosztályának, a 11 erdőigazgatóságnak és az erdőgondnokságoknak a feladatait.

Erről később megjelentek a hivatalos rendeletek. Nem volt egyszerű elfogadtatni, mert míg az erdők állami tulajdonba vételével egyetértett mindenki, az üzemésítés sikeres végrehajtásával kapcsolatban kételyek merültek fel. Érdemes idéznünk egy erdőigazgató aggodalmait: „Nagy felelősség nyugszik rajtunk. Úgy érzem, hogy a jelenlegi viszonyok között sem a személy-, sem a vagyontbiztonság nincs meg, nem rendelkezünk megfelelő személyzettel, nagy felelősség volna a dologhoz hozzányúlni. Ha ez a kérdés nem sikerül, elbukunk. Alkalmasabb és jobb időkre kell halasztani.”

Barlai Ervin biztos volt az üzemésítés sikerében, megpróbálta meggyőzni a kétkedőket. „Egy kissé fáj nekem, hogy erdőmérnöktől hallok ezt. Talán nem érzékeltettem eléggé a problémát. Képzeljük el a helyzetet. Adva van egy 90 ezer holdas erdőgazdaság, amely állami volt. Most a szemünk láttára születik meg egy 2 milliós erdőgazdaság, amikor az államnak ehhez semmiféle szervezete nincsen.” Igen határozott a hangja a fakitermelések állami kézben tartása mellett. 1945-ben még nem államosították a fakitermelő és értékesítő vállalatokat. Érdemes erről hosszabban idézni tőle. „Magyarország erdőgazdaságának jövője nincs biztosítva addig, amíg ott idegenek termelnek, ahol nekünk kellene termelnünk. A lényeg az, hogy irányelvként leszögezzük, hogy a jövőben a 2 millió holdas erdőgazdaság saját maga óhajt termelni. Október 31-én a volt tulajdonosok termelése megszűnt. Óriási felelősség terhel minket a tekintetben, hogy ezeket a termeléseket képesek leszünk-e folytatni vagy nem. Nem látok nagy nehézséget, de szegény lenne, ha mégsem sikerülne a termeléseket folytatnunk, mert ez tényleg az államerdészet csődjét jelentené. A volt tulajdonosok és vállalkozók helyett nekünk kell termelni. Lehetetlen állapot az, hogy 2 millió holdból ne legyen baszna az államnak, csak néhány vállalkozónak. Ha egy magáncég tud házilag termelni, akkor az állam is tud.”

Jól látta Barlai Ervin, hogy az erdőgazdaságok jövedelmezőségének emelése elképzelhetetlen fűrészüzemek nélkül. Így meg lehet érteni kifakadását. „Jellemző a mostani állapotokra, hogy nem tudjuk megállapítani azt, hogy bányafűrészünk van, el vannak-e látva, és termelnek-e egyáltalán. Halvány fogalmunk sincs arról, hogy milyen ipari üzemeket vetünk át. Ezeket nem elég átvenni, hanem üzembe kell helyezni, mert elvehetik tőlünk és joggal.” A faanyag minél magasabb feldolgozását akarta, hogy az erdőgazdaság ne nyersanyag-termelő cég legyen. Barlai jól látta, hogy az erdészeti-faipari vertikum megerősítése elengedhetetlen.

Talán ma is érvényesek a vállalati szervezők munkájáról szóló megjegyzései. „A szervezéssel kapcsolatban megjegyzem, hogy itt tulajdonképpen egy óriási szervezési munkáról van szó. Minden erdőigazgatóságnál lesz egy szakképzett organizátor. Az organizátor három irányba szervez. Foglalkozik a munkabérek organizálásával, midőn a munkabéreket a teljesítmény szerint realisan állapítja meg, végez kereskedel-

mi organizálást, a kalkulációhoz szükséges adatokat megbízható módon értékeli ki, hiszen jól tudjuk, hogy az eddigi kalkulációknál használt adatok 50 %-ban pontatlanok. Foglalkozik továbbá üzemi szervezéssel, ahol a gazdaságosság elvét valósítja meg.”

Erdőrendezés 1945-ben nem volt, mert a meglévő rendezők is az államosítás végrehajtásával foglalkoztak. A legsürgeőbb feladat volt tehát létrehozni az erdőrendezőseket. „Az erdőrendezősekre óriási feladat báramlik, mert a kiindulásunk az kell hogy legyen, hogy kétmillió holdról állományfelvételt kell készíteni. Jelenleg nem tudjuk, hogy Magyarországnak mennyi a fatömege. Ezért kell állománybecslés, mert anélkül nem lehet okszerű gazdálkodást folytatni. Az állománybecslés egyébként összefügg az erdőgazdaságok könyvvitelével is. Lehetetlen és helytelen könyvelési rendszer az, hogy a faállományoknak az értékével senki sem számol, az nem szerepel a mérlegben.”

A közelmúltban értük el hazánk 20%-os erdősültségét, amit Barlai Ervin akkor jónak látott. „Magyarország erdősültsége 12%. Általános birtokpolitikánk rá fog jönni arra, hogy nemzetgazdasági szempontból kívánatos az, hogy azokat a mezőgazdasági területeket, amelyeken nem kielégítő a termelés eredménye, az erdőhöz kell csatolni, mert ahhoz, hogy fában önellátók lehessünk, legalább 20% erdősültség szükséges.”

Az erdőfelújítás alaposan elmaradt a háborús túltermelések miatt. Jelentős a gyorsan növekvő fafajokról alkotott véleménye. „Felújítás tekintetében, azt hiszem, Európának legmélyebben álló országává süllyedtünk. Első feladat az lesz, hogy megállapítsuk a felújítandó területeket, mert erről pontos adataink nincsenek, csak gyanítjuk, hogy cca. 700 000 kb szorult felújításra és állományátalakításra. Második feladat az, hogy növedék-politikára térjünk át. Nekünk a hiányzó fatömeget valamilyen módon pótolnunk kell, mert az nem képzelhető el, hogy 30 évig leállítsuk a termelést. Fontos, hogy fenn tudjuk magunkat tartani, mert az állam meg fogja unni, hogy örökké pénzellen bennünket. Rá fogunk térni a gyorsan növekvő fafajokra ott, ahol lehet. Ilyenek a Populus robusa, az akác, a nyár, nedves helyeken az éger.”

Az igazi nagy munka ezután kezdődött, hiszen Barlai Ervin 1949-ig a MÁLLERD ügyvezető igazgatója volt, és nagyban hozzájárult a mai állami erdőgazdálkodásunk alapjainak lerakásához. Barlainak a MÁLLERD-et szervező, irányító munkájában számtalan súlyos problémát kellett megoldani.

Nehézségek merültek fel a kormánynál is a MÁLLERD szervezése ügyében. Az 1945. december 10-i kormányúléson a tárgysorozatról levették a MÁLLERD ügyét. Azonban további előkészítés és egyeztetés után december 18-án végre sikerült a törvényeket elfogadtatni. Megemlítjük, hogy a cégbíróság július 6-án jegyezte be a MÁLLERD-et, holott a rendelet szerint 1946. május 10-én már átvette az erdőket, és elkezdtek a munkát.

A MÁLLERD élére nem sikerült elnököt választani. Nehezen tudtak megállapodásra jutni a vezető személyét illetően politikai és szakmai körökben. Barlai remekül oldotta meg, amiben közrejátszott ismertsége is. Ifjú Tildy Zoltánnal való találkozása kapcsán jött az ötlet, hogy ő legyen a MÁLLERD elnöke. Ezután Barlai Ervin Szederjei Ákossal együtt javasolta Nagy Ferenc miniszterelnöknek ifjú Tildy Zoltán elnökké választását, amit mindenki örömmel elfogadott.

Az 1946. október 25-i kormányúlélen végre kinevezték ifj. dr. Tildy Zoltánt a Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemek elnökgazgatójává (5 hónap múlva!). A köztársasági elnök fia jó választás volt. A MÁLLERD így bizonyos védelmet remél-

hetett és kapott is, és a természetvédő elnök nem avatkozott a belső üzemi munkába.

A fakereskedők és faipari cégek egyesületbe szövetkeztek, és közösen léptek fel a MÁLLERD és Barlai ellen. Barlai nyíltan megmondta, hogy az erdészet maga akar termelni és kereskedni is. Szinte hihetetlen, hogy ezután a fakereskedők egyesületének titkárával, *Sanczer Pállal* Barlai szalonzene-kart alakított, és sokszor együtt zenéltek. Meg kell említeni, hogy ekkor – 1946 – és a későbbi időkben is a legtöbb támadás és rágalom Barlai ellen innét indult el. (Ezek kivédésében Szederjei Ákos volt a segítségére.)

Barlai 1946-ban az „Erdőgazdaság-politikai irányelvek” című munkájában Magyarország számára új erdészeti politikát dolgozott ki. Ebben foglalta össze nézeteit, céljait. „Kérem Magyarországot vezetőihez és minden dolgozójához” alcímű könyvet élete fő művének tekinthetjük. „Erdő nélkül nincsen Magyarország” – írta le többször. Mintaszerű történelmi, szakmai és közgazdasági felkészültséggel elemezte az erdőgazdálkodás múltját, helyét a népgazdaságban, és jelölte meg a súlyos helyzetből kivezető utat és azt az irányt, amelyben a magyar erdőgazdálkodásnak, faiparnak és általában az egész fagazdálkodásnak a jövőben haladni kell. *Korszakalkotó műve a mai napig érvényes.*

Ezekben az irányelvekben kifejti, hogy Magyarország számára a növekvő faimport egyre súlyosbodó terhet fog jelenteni, ezért növelni kell az erdők területét; egy átfogó program keretében. Lényegesen növelni kell a gyorsan növekvő fafajok, elsősorban a nyárasok területét; sürgősen fel kell újítani a háborús pusztítások miatt rendkívüli mértékben megnövekedett elmaradt vágásterületeket, meg kell szüntetni az erdei legeltetést; biztosítani kell az erdők jövedelmezőségét, korlátozni kell a népgazdaságban a fafelhasználást, és a meglevő fából ipari feldolgozás révén egyre értékesebb termékeket kell előállítani.

Végül összegzi véleményét, amely szerint ezen az úton haladva erdőgazdálkodásunk abba a helyzetbe juthatna,

hogy kis mennyiségű, de nagy értékű fatermékexportja révén fedezhetné az ország kisebb értékű, de nagy volumenű fatermékimportját. (Madas András)

Nagy hangsúlyt helyezett a propagandára, a MÁLLERD népszerűsítésére. Példaként említhetjük azt az írását, melyben kifejti, *hogyan kell a sajtótámadásokat kivédeni.* Az „Erdőgazdaság” című lap szinte minden számába írt. Az „Erdő hangja” című rádióműsorban havonta negyedóránban beszéltek az erdőgazdaság problémáiról, a MÁLLERD és a Magyar Rádióval történt megállapodás alapján.

Barlai pályájának csúcspontját az 1946–1949 közötti időszak fémjelezte, amikor első számú vezetőként a magyar államerdészetet szervezte és irányította, Bedő Albert és Kaán Károly méltó utódaként. Munkásságának csak egy rövid szakaszát ragadtuk ki, de úgy véljük, igen jellemző rá és korára is. Meg kell említenünk, hogy Barlai MÁLLERD szervezete nincs részletesen feldolgozva, elemezve.

1948–49-ben már súlyos támadások érték a MÁLLERD-et és személy szerint Barlait is. Az eddigi megállapításokkal ellentétben árnyaltabban kell fogalmaznunk arról, hogy „szétverték a MÁLLERD-et, megszüntették.” Tulajdonképpen nem szüntették meg, hanem a működésének lejártakor, 1949-ben nem hosszabbították meg ténykedését. Azonban rendkívül agresszíven támadta az akkori hatalom kívülről és belülről is. A legsúlyosabb a belső megalázó ítéletek sorozata volt, sokszor saját szaktársaktól, melyből bőven jutott Barlainak is. Dr. Csőre Pál – aki együtt dolgozott vele – tanúja volt egy Barlait elítélő politikai propagandának, mely katasztrofális hatással volt rá, különösen egészségére. Erős akarateréjének köszönhetően 1950 őszére meggyógyult, és szakmáját a továbbiakban is elhivatottan folytatta.

Kép és szöveg: **Szakács László**,
OEE Erdészettörténeti Szakosztály
Szerkesztette: **Kiss Csaba elnök**,
OEE Erdészettörténeti Szakosztály

Barlai Ervin fia, dr. Barlai Zoltán és leánya, Barlai Ágnes 2009. november 23-án, az emléktáblája avatásakor